

μόνον τόσον, ὅσον χρειάζεται διὰ νὰ ἀμβλύνη ἀκριβῶς τὴν ἀγωνιστικὴν τοῦ προλεταριάτου ἰκανότητα. Ἐκπληρουμένου κατ' οὐσίαν τοῦ συνδικαλιστικοῦ σκοποῦ διὰ τῶν μεμονωμένων σωματείων, ἡ γενικὴ συνομοσπονδία περιορίζεται κυρίως—λέγοντες δὲ τοῦτο, ἔχομεν ὑπ' ὄψιν μας καὶ εἰκόνας τῆς ἑλληνικῆς συνδικαλιστικῆς ζωῆς—εἰς τὸ νὰ συγκαλῆ γενικά τινα συνέδρια, εἰς τὰ ὅποια καλοῦνται καὶ παρίστανται τὰ μέλη τῆς κυβερνήσεως, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν κομμάτων τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ὡς καὶ ἄλλοι εὐυπόληπτοι πολῖται, διατυποῦνται διάφοροι, εἰς τόνον ἀστικώτατον, φιλοφρονήσεις, προκειμένου δὲ περὶ τῆς ἀντιμετωπίσεως ἀμέσου τινος ἀνάγκης, προτιμᾶται ἡ τακτικὴ τῆς ἐπαιτείας, πρὸς τὴν ὅποιαν οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς κρατούσης τάξεως ἐνθουσιωδῶς (κυρίως διὰ λόγων καὶ λυρικῶν ἀποστροφῶν) ἀνταποκρίνονται. Αὐτὰ δὲ τὰ εὐ-τράπελα δὲν συμβαίνουν μόνον παρ' ἡμῖν. Ὁ Enrico Ferri, κηρύσσων ἄλλοτε τὴν ἀνάγκην, ὅπως αἱ ἰταλικαὶ συνδικαλιστικαὶ ὀργανώσεις στραφοῦν πρὸς δεδηλωμένας σοσιαλιστικὰς κατευθύνσεις, παραιτούμεναι τῆς τακτικῆς τοῦ νὰ δέχωνται ἐνισχύσεις καὶ βοηθήματα ἀπὸ τὴν κρατοῦσαν τάξιν, ἐτόνισεν ἰδιαιτέρως τὸν κίνδυνον, τὸν ὅποιον διέτρεχον αὗται, παραμένουσαι πολιτικῶς οὐδέτεραι, νὰ καταντήσουν ὅπως τὰ ἀγγλικά «Trade Unions». ¹⁾ Πῶς εἶχον δὲ ταῦτα καταντήσει—συγκεκριμένως πρὶν ἢ ἀναπτυχθῆ τὸ ἀγγλικὸν ἐργατικὸν κόμμα—μᾶς περιγράφουν οἱ Sidney καὶ Beatrice Webb. Τὰ συνέδρια τῶν ἀγγλικῶν συνδικαλιστικῶν ἐνώσεων, τὸ κύριον τοῦτο ὄργανον τῆς γενικῆς συνομοσπονδιακῆς τῶν ὀργανώσεως, συγκαλούμενα κατ' ἔτος εἰς βιομηχανικόν τι κέντρον, ἐνεφάνιζον τὴν ἐξῆς μορφήν: «Ὁ δήμαρχος καὶ τὸ δημοτικὸν συμβούλιον τῆς πόλεως, εἰς τὴν ὅποιαν συνεκαλεῖτο (τὸ συνέδριον), ἔρχονται νὰ χαιρετήσουν ἐπισήμως τοὺς ἀντιπροσώπους καὶ διοργανῶνουν συνήθως μεγαλοπρεπῆ πρὸς τιμὴν τῶν δεξιῶσιν. Τὸ δημόσιον θεωρεῖον εἶναι πλήρες ἐνδιαφερομένων θεατῶν. Διακεκριμένοι ξένοι, ἀντιπρόσωποι τῶν ὑπουργείων τῆς κυβερνήσεως, ἀπεσταλμένοι τῆς ἐνώσεως τῶν συνεργατικῶν καὶ ἄλλων σπουδαίων ὀργανώσεων, πολιτικοὶ ἄνδρες περίεργοι καὶ ὑπουργοὶ θηρεύοντες δημοτικότητα παρακολουθοῦν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τὰς συζητήσεις ἐκάστης ἡμέρας». ²⁾

Ἡ διαγραφὴ αὕτη τοῦ πρωτοκόλλου τῶν συνεδρίων μᾶς ἀρκεῖ διὰ νὰ φαντασθῶμεν καὶ ὅ,τι περαιτέρω συνέβαιεν. Ἐπαναλαμβάνομεν

1) Πρὸβλ. Enrico Ferri, ἐνθ' ἄν., σ. 80.

2) Sidney et Beatrice Webb, ἐνθ' ἄν., σ. 532.

λοιπόν: ἡ συνδικαλιστικὴ κίνησις, ἔξαντλοῦσα οὐσιαστικῶς τὸν σκοπὸν τῆς διὰ τῆς ὀργανώσεως καὶ λειτουργίας τῶν κατὰ μέρος ἐργατικῶν σωματείων, δὲν ὀδηγεῖ εἰ μὴ εἰς τὴν τεχνητὴν σκηνοθέτησιν ἐνιαίας τινος τοῦ προλεταριάτου ὡς συνόλου ὀργανώσεως, ἡ ὁποία ὀργάνωσις, τεχνητῆς σκηνοθεσίας προῖόν, πᾶν ἄλλο δύναται ἢ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ὄργανον ταξικοῦ ἀγῶνος. Οἱ Σπαρτακισταί, οἱ ὁποῖοι, διασπασθέντες κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ παγκοσμίου πολέμου ἀπὸ τὸ σοσιαλδημοκρατικὸν κόμμα, ἀπετέλεσαν, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ *Karl Liebknecht* καὶ τῆς *Rosa Luxemburg*, τὸν πυρῆνα τοῦ γερμανικοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος, κατεπολέμησαν τὰς συνδικαλιστικὰς ὀργανώσεις λυσσωδῶς, ὀνομάσαντες μάλιστα αὐτὰς «κυματοθραύστας τῆς ἐπαναστάσεως». ¹⁾

52.— Ἡ συνδικαλιστικὴ τῶν ἐργατῶν κίνησις ἔχει μόνον τότε σημασίαν διὰ τὴν πάλιν τῶν τάξεων, ὅταν ὀδηγῆ, μέσῳ πολιτικοῦ τινος κόμματος, εἰς τὴν συστηματικὴν ἐκδήλωσιν τῆς ἀγωνιστικῆς τῶν ἐργατῶν διαθέσεως. Τοῦτο εἶχον ἀντιληφθῆ αὐτοὶ οἱ ἀφωσιωμένοι τοῦ συνδικαλισμοῦ ὀπαδοί, οἱ *Sidney* καὶ *Beatrice Webb*. ²⁾ «Οὐδεμία σοβαρὸν τινα σκοπὸν ἐπιδιώκουσα ἐργατικὴ ὀργάνωσις», λέγει ὁ μελετητῆς καὶ ἡγέτης τῆς γερμανικῆς συνδικαλιστικῆς κινήσεως *Karl Legien*, «δύναται νὰ ἀποφύγῃ τὴν ἐπίδρασιν πολιτικοῦ τινος κόμματος». ³⁾ Συνδικαλιστικαὶ ὀργανώσεις ἔστερημέναι ἐπαφῆς πρὸς οἷον-δήποτε πολιτικὸν κόμμα στεροῦνται, κατὰ τὸν *Julius Mühlendorf*, «πάσης οὐσιώδους δι' ὀλόκληρον τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν σημασίας». ⁴⁾ Χωρὶς νὰ φθάσωμεν μέχρι τοῦ σημείου, εἰς τὸ ὁποῖον φθάνει ὁ *Mühlendorf*, ἀρκούμεθα—διότι τοῦτο ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ἐνταῦθα ἀμέσως—εἰς τὸ νὰ τονίσωμεν, ὅτι διὰ τὸν ἀγῶνα εἰδικῶς τοῦ προλεταριάτου μόνον ἐκεῖναι αἱ συνδικαλιστικαὶ ὀργανώσεις ἔχουν σημασίαν, αἱ ὁποῖαι ἀποβλέπουν, μέσῳ τῶν κομμάτων, νὰ ἐπηρεάσουν τὴν πολιτικὴν ζωὴν. Λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν, ὅτι «πᾶς ταξικὸς ἀγὼν ἀποτελεῖ» ὡς ἐτόνισαν ἤδη οἱ *Marx* καὶ *Engels*, «ἀγῶνα πολιτικόν», μόνον διὰ τῶν πολιτικῶν κομμάτων, δι' ὧν λειτουργεῖ ὑπὸ τὸ σύστημα τοῦ πολιτικοῦ φιλελευθερισμοῦ ἡ πολιτικὴ ζωὴ, εἶναι δυνα-

1) Πρὸβλ. *L. Bergsträsser*, ἐνθ' ἄν., σ. 112.

2) Πρὸβλ. *Sidney et Beatrice Webb*, ἐνθ' ἄν., σ. 543.

3) *Karl Legien*, *Die deutsche Gewerkschaftsbewegung*, Berlin 1911, σ. 15.

4) *Julius Mühlendorf*, ἐνθ' ἄν., σ. 413.— Πρὸβλ. καὶ *Emil Lederer*, ἐνθ' ἄν., 12.

τὸν νὰ ἐκδηλώσουν καὶ αἱ συνδικαλιστικαὶ τῶν ἐργατῶν ὀργανώσεις διάθεσιν ταξικῶς ἀγωνιστικὴν. Τοῦτο ἄλλως τε δὲν εἶναι ἀπλῶς τὸ μόνον λογικῶς δυνατόν, ἀλλ' ἐπικυροῦται καὶ ὑπὸ τῆς πραγματικότητος. Παντοῦ, ὅπου ὑπάρχουν ἢ ὑπῆρξαν αἱ συνδικαλιστικαὶ ὀργανώσεις ὡς σώματα ἄκμαῖα καὶ ζωντανά, συνεδύασαν—ἀδιάφορον ὑπὸ ποίαν μορφήν—τὴν ὑπαρξίν των πρὸς κόμματα πολιτικὰ καὶ δὴ πρὸς κόμματα «ταξικά», ὡς τὸ ἀγγλικὸν ἐργατικὸν ἢ τὸ γερμανικὸν σοσιαλδημοκρατικὸν κόμμα. Ὅταν, ἐν Ἀγγλίᾳ π. χ., ἡ συνδικαλιστικὴ κίνησις, μετὰ πολλῶν ἐτῶν νοσηρὰν παθητικότητα καὶ πολιτικὴν οὐδετερότητα, ἐνισχύθη διὰ τοῦ αἵματος τῶν κατωτέρων καὶ «μὴ εἰδικευμένων» ἐργατῶν, δημιουργηθέντος (μετὰ τὸ 1887) τοῦ καλουμένου «νέου ἐνωτισμοῦ» (New Unionism), ἐστράφη ἀμέσως πρὸς κατευθύνσεις πολιτικάς. Οἱ ἡγέται τῆς νέας ἐνωτικῆς κινήσεως, οἱ John Burns καὶ Tom Mann, ὑπέδειξαν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τὴν ἀνάγκην πολιτικῆς ὀργανώσεως, ἡ ὁποία καὶ ἐπραγματοποιήθη ἐν ἔτει 1893 διὰ τῆς ἰδρύσεως τοῦ «ἀνεξαρτήτου ἐργατικοῦ κόμματος».)¹⁾ Τὶ σημαίνουν ὅμως ταῦτα; Τὶ σημαίνουν ὅλα ὅσα ἀνωτέρω ἀνεπτύχθησαν; Σημαίνουν ἀπλούστατα, ὅτι, ὁμιλοῦντες περὶ τῆς πάλης τῶν τάξεων, δὲν πρέπει νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν μας τὴν ὑπαρξίν τῶν συνδικαλιστικῶν ὀργανώσεων, ἀλλὰ πρέπει νὰ περιορισθῶμεν εἰς τὸ νὰ θεωρήσωμεν ὡς μόνα ἢ ἔστω ὡς κύρια, κατὰ τὸν Heinrich Cunow,²⁾ ὄργανα τῆς πάλης τῶν τάξεων τὰ πολιτικὰ κόμματα. Γνωρίζομεν ὅμως ἤδη, μεθ' ὅσα ἀνεπτύξαμεν ἀνωτέρω περὶ τῶν πολιτικῶν κομμάτων, τὴν ἀκριβῶς σημαίνει καὶ τὸ τελευταῖον τοῦτο. Ἐὰν αἱ συνδικαλιστικαὶ ὀργανώσεις δὲν εἶναι ὅπωςδὴποτε δυνατόν, παρ' ὅλα ὅσα ἐδίδαξαν, ὀρμώμενοι ἀπὸ τοῦ ρωμαντικοῦ καὶ εἰς τοὺς Proudhon καὶ Bakunin κατὰ βάθος ἀναγομένου ἀναρχισμοῦ των,³⁾ οἱ ὀπαδοὶ τοῦ ἐπαναστατικοῦ συνδικαλισμοῦ, νὰ ἀποτελέσουν ὄργανα ταξικοῦ ἀγῶνος, τὰ πολιτικὰ καὶ δὴ αὐτὰ τὰ λεγόμενα «ταξικά» κόμματα εἶναι μὲν δυνατόν νὰ ἐμφανισθοῦν ὡς τοιαῦτα ὄργανα, ὑφιστάμενα ὅμως μοιραίως—ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω—τὴν ἐπίδρασιν πολλῶν ἄλλων παραγόντων, δὲν ἀποτελοῦν γνήσια τῆς πάλης τῶν τάξεων ὄργανα, διαστρέφουν ἐν πολλοῖς καὶ αὐτὰ τὸν ἀμιγῆ ταξικὸν τῆς πάλης

1) Πρὸβλ. Ferdinand Tönnies, Die Entwicklung der sozialen Frage bis zum Weltkriege, Berlin und Leipzig 1926, σ. 49 κ. ἑ.

2) Πρὸβλ. Heinrich Cunow. ἐνθ' ἀν. σ. 350.

3) Πρὸβλ. Edmond Laskine, ἐνθ. ἀν., σ. 76 κ. ἑ.

χαρακτῆρα. Ὑπὸ τὸ καθεστῶς τοῦ φιλελευθερισμοῦ αἱ κοινωνικαὶ ἀντιθέσεις δὲν ἔχουν τὴν πιθανότητα ἀμιγυῶς ἐκδηλώσεως. Ἡ πολιτικὴ ἔλευθερία εἶναι ἡ μεγαλειότερα παγίς, τὴν ὁποίαν ἔστησεν ἡ οἰκονομικῶς κρατοῦσα ἐν τῷ ἀστικῷ καθεστῶτι τάξις εἰς τὰ οἰκονομικῶς καταπιεζόμενα στρώματα. Ἡ παρατήρησις αὕτη ἴσως φανῆ παράδοξος εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἔχουν ὑπ' ὄψιν τὴν εἰς τοὺς Marx καὶ Engels ἀναγομένην ἀποψιν τῶν παλαιότερων Μαρξιστῶν, συγκεκριμένως δὲ τοῦ Kautsky, καθ' ἣν ἡ κοινοβουλευτικὴ δημοκρατία—ἀδιάφορον, εἰάν διατηρουμένης τῆς βασιλείας ὡς στοιχείου διακοσμητικοῦ ἢ ὄχι—συνιστᾷ τοὺς εὐνοϊκωτάτους τῶν ὄρων διὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ προλεταριάτου.¹⁾ Οἱ ὑπὸ τῆς κοινοβουλευτικῆς δημοκρατίας συσταθέντες ὄροι δὲν εἶναι τόσο εὐνοϊκοί, ὅσον ἐφαντάσθησαν οἱ παλαιότεροι Μαρξισταί. Ὁ Kautsky, καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ διανοητικῶς βαδίζοντες δὲν ἔπρεπε νὰ ἀπορήσουν καὶ νὰ ἐκπλαγοῦν, ὅταν εἶδον τοὺς Ρώσους ἀναλαμβάνοντας τὴν πρωτοβουλίαν τῆς προλεταριακῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ προλεταριακὴ ἐπανάστασις δὲν εἶχεν ἀνάγκην συνειδητοῦ προλεταριάτου, δὲν εἶχεν ἀνάγκην αὐτοῦ οὐδ' ὡς ἀσυνειδήτου ἱστορικοῦ φορέως διὰ νὰ ἐκδηλωθῆ καὶ νὰ ἐπικρατήσῃ. Ἦρκεσε διὰ τὴν ἐπικράτησιν τῆς προλεταριακῆς ἐπαναστάσεως ἐν Ρωσσίᾳ ἡ ὑπαρξίς μακροῦς (κατ' οὐσίαν μάλιστα: ἐξωταξικῆς) εἰς ὠρισμένους κύκλους διανοουμένων ἐπαναστατικῆς προπαιδείας, ὡς καὶ ἡ ὑπαρξίς ἰσχυροῦ ἡγέτου ἐκμεταλλευθέντος ἐπιτυχῶς χάριν τῆς κομμουνιστικῆς ἰδεολογίας συνθήκας προκεφαλαιοκρατικῆς καὶ τὴν ἐκ τοῦ ἀτυχοῦς καὶ καταστρεπτικοῦ διὰ τὴν Ρωσσίαν πολέμου προκύψασαν πολιτικὴν ἀποσύνθεσιν. Ὁ κομμουνισμὸς ἐπεβλήθη κατ' ἀκολουθίαν ἐν Ρωσσίᾳ οὐχὶ διὰ προλεταριακῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ διὰ κινήματος πολιτικοῦ τεθέντος ἀπλῶς δι' ἐκείνων, οἱ ὅποιοι τὸ διεξήγαγον, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς θεωρητικῶς εἰς τὴν συνείδησίν' των ἀναπτυχθείσης προλεταριακῆς ἐπαναστάσεως. Καὶ αὐτὸ ἀσφαλῶς δὲν εἶναι τυχαῖον. Ὁ L. Trotsky παρετήρησεν ὀρθῶς, ὅτι ἡ πρωτοβουλία τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπαναστάσεως δὲν ἦτο κῆν δυνατόν νὰ ἀνατεθῆ εἰς τὰς χεῖρας τοῦ δυτικοευρωπαϊκοῦ προλεταριάτου «μὲ τοὺς ἰσχυροὺς πολιτικοὺς καὶ ἐπαγγελματικοὺς ὀργανισμοὺς του, μὲ τὰς βαρεῖας κοινοβουλευτικὰς καὶ συνδικαλιστικὰς παραδόσεις του».²⁾ Ὑπὸ τὰς λέξεις αὐτὰς τοῦ Trotsky κρύπτεται

1) Πρὸβλ. Karl Kautsky, ἐνθ' ἀν., σ. 221 κ. ἑ.

2) L. Trotsky, Terrorisme et Communisme (L' Anti—Kautsky), Paris 1920, σ. 129.

ἀλήθεια θεμελιώδης. Ὑπὸ τὸ καθεστὼς τῶν ἀπλῶν τάξεων, ὑπὸ τὸ σύστημα τοῦ πολιτικοῦ, δηλαδή ἀστικοῦ φιλελευθερισμοῦ, σύστημα, τὸ ὁποῖον καταργεῖ τὰς πολιτειακῶς κεκυρωμένας διακρίσεις μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ἢ ἐνότης τῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων—ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἶναι ἐν πολλοῖς, κατ' ἀρχὴν τοῦλάχιστον, ρευστή—δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ συνειδητὴ καὶ νὰ ἀποτελέσῃ τὴν βάσιν ὀργανωμένης ἐνεργείας εἰ μὴ μέσῳ τῶν πολιτικῶν κομμάτων (εἰς τὰ ὁποῖα καταλήγουν, ὡς εἶδομεν, καὶ αἱ συνδικαλιστικαὶ ὀργανώσεις). Τὰ κόμματα ὁμῶς δημιουργοῦνται μὲ ἐγκεχαραγμένην ἐπ' αὐτῶν τὴν σφραγίδα τοῦ πολιτικοῦ φιλελευθερισμοῦ, μὲ ὅρια ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῶν ρευστά, μὲ ἀνοικτὰς τὰς θύρας διὰ πάντας καὶ—ὅπερ σπουδαιότερον:—μὲ ἐκτειθεμένην τὴν πηγὴν των, πηγὴν κατ' ἀρχὴν ἔστω ταξικῶς προσδιορισμένην, εἰς πάσης φύσεως νοθευτικὴν ἐπέμβασιν. Οἱ παράγοντες, οἱ ὁποῖοι προσδιορίζουν τὸ ἀγωνιστικὸν πάθος αὐτῶν τῶν δεδηλωμένων ταξικῶν κομμάτων, εἶναι ἐν πολλοῖς ἄσχετοι πρὸς τὰς ἀντιθέσεις τῶν τάξεων. Ὡς ὅτι ἡ ἔντασις τοῦ πολιτικοῦ ἀγῶνος εἶναι πολλάκις ἄσχετος πρὸς τὴν ἔντασιν τῆς ταξικῆς ἀντιθέσεως, ἢ ὁποῖα ὑποτίθεται, ὅτι προσδιορίζει τοῦτον, ἐξάγεται καὶ ἐκ τοῦ ἐξῆς γεγονότος: οἱ ἀγῶνες τῶν δεδηλωμένων ταξικῶν κομμάτων σπανίως προσλαμβάνουν—ὅταν δὲν εἰσχωροῦν ἄλλοι οὐσιώδεις παράγοντες πάθους—τὴν ἔντασιν, τὴν ὁποῖαν ἀναπτύσσουν συνήθως τὰ μὴ δεδηλωμένα ταξικὰ κόμματα. Ἡ ἱστορία τῶν πολιτικῶν κομμάτων τῆς Φλωρεντίας κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας—ἱστορία, ἢ ὁποῖα ἐμφανίζει ὀλόκληρον τὸν πληθυσμὸν τῆς πόλεως μετέχοντα ἐνεργῶς καὶ δημοκρατικῶς τῆς πολιτικῆς ζωῆς—μᾶς διδάσκει, ὅτι τὰ πάθη τῶν κομμάτων ἐξήπιοντο ὀλιγώτερον ὑπὸ τῆς ἀντιθέσεως μεταξὺ τοῦ popolo καὶ τῶν grandi ἢ τοῦ popolo grasso (ἢ grosso) καὶ τοῦ popolo minuto, πολὺ δὲ περισσότερον ὑπὸ ἀντιθέσεων προσωπικῶν ἢ μᾶλλον οἰκογενειακῶν, ἐξ ὧν χειρότεροι αἱ περὶ τὰς ἀρχὰς μὲν τοῦ ΙΓ' αἰῶνος μεταξὺ τῶν Buondelmoti καὶ Uberti, περὶ τὰ τέλη δὲ τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος μεταξὺ τῶν Cerchi καὶ Donati ἀναπτυχθεῖσαι ἀντιθέσεις. Αὗται, ὅπως μᾶς περιγράφει ὁ Niccolò Machiavelli, ὁ ὁποῖος εἰς ἄλλας περιπτώσεις ἐγνώριζε κάλλιστα νὰ ἀνακαλύπτῃ τῶν κομματικῶν ἀντιθέσεων τὰ ταξικὰ ἔλατθη, ὠφείλοντο εἰς τυχαίας προσωπικὰς καὶ οἰκογενειακὰς προστριβὰς, εἰς παρεξηγήσεις, διαλύσεις ἀρραβῶνων, εἰς πράξεις ἐκδικήσεως, παρέσυραν δὲ καὶ τὰς ἄλλας εὐγενεῖς οἰκογενείας τῆς Φλωρεντίας, ὡς καὶ τὸν λαὸν εἰς φοβεράς καὶ δὴ κομματικῶς ὀργανωμένας συγκρούσεις.¹⁾ Αἱ συγ-

1) Πρβλ. Niccolò Machiavelli, Die Florentinische Geschichte,

κρούσεις αὐταί, αίματηραὶ καὶ σκληραί, ἐδημιουργοῦν παράδοσιν κομματικῶν ἀντιθέσεων, πρὸ τῶν ὁποίων ἐπὶ γενεὰς δλοκλήρους ἐλησμόνουν οἱ πολῖται τῆς Φλωρεντίας τὰς ταξικὰς των διαφορὰς. Καὶ ἀνάλογον συνέβη καὶ παρ' ἡμῖν κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν. Ἐνεξαρτήτως τοῦ ὑπάρχοντος τυχὸν ταξικοῦ προσδιορισμοῦ τῆς ἀντιθέσεως μεταξὺ βενιζελισμοῦ καὶ ἀντιβενιζελισμοῦ, ἐκεῖνα τὰ ἐλατήρια, τὰ ὁποῖα, ἐν τῷ πλαισίῳ βεβαίως ὠρισμένης ἰδεολογικῆς ἀντιθέσεως, ἐξῆψαν τὰ πάθη μέχρι σημείου δημιουργήσαντος θανασίμους μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων πολιτικούς ἐχθρούς, εἶναι αἱ προσωπικαὶ διώξεις, φυλακίσεις καὶ ἐξορίαι, τυφεκισμοὶ καὶ ἀπόπειραι δολοφονιῶν. Τὰ πάθη λοιπὸν τῶν ἀνθρώπων, ἡ ἔντασις τῶν κομματικῶν πολιτικῶν ἀγῶνων εἰς οὐδεμίαν εὐρίσκεται σχέσιν πρὸς τὴν ἔντασιν τῶν διοχετευομένων ἔστω κατ' ἀρχὴν εἰς τὰ πολιτικὰ κόμματα ταξικῶν ἀντιθέσεων. Καὶ αὐτὰ τὰ δεδηλωμένα ταξικὰ κόμματα ἀναπτύσσουν ἀγῶνα, ὃ ὁποῖος πολλάκις προσδιορίζεται ὑπὸ παραγόντων ἀσχέτων πρὸς τὸν ἀγῶνα τῶν τάξεων, ὑπὸ παραγόντων ἀναπτυσσομένων ὑπὸ τὴν ἀμφιβόλου ἠθικῆς εὐσταθείας στέγην τῆς πολιτικῆς ἰσότητος, τοῦ ἀστικοῦ φιλελευθερισμοῦ, παρασύροντος τούτου μοιραίως τὰ κόμματα εἰς τὸ νὰ παρεκκλίνουν τῆς ταξικῶς ἀγωνιστικῆς ἀποστολῆς των. Καὶ βλέπομεν τότε τὸ ἐξῆς φαινόμενον: ὁ πολιτικὸς ἀγὼν εἶναι πολλάκις μανιώδης, ἀλλ' ὀφείλεται εἰς ἐλατήρια ἀσχετα πρὸς τὰ ταξικὰ, τῆς ταξικῆς πάλης ἀμβλυνομένης ὑπὸ τὴν πίεσιν αὐτοῦ τοῦ πολιτικοῦ ἀγῶνος τῶν κομμάτων, τὰ ὁποῖα ἦσαν τεταγμένα νὰ τὴν διεξαγάγουν. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς εἴπομεν, ὅτι ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία ἀποτελεῖ παγίδα, τὴν ὁποῖαν ἔστησεν ἡ οἰκονομικῶς κρατοῦσα τάξις εἰς τὰ κατώτερα κοινωνικὰ στρώματα. Τὸ ὅτι ἡ παγὶς αὕτη εἶναι προωρισμένη νὰ συλλάβῃ ὡς «ἀδηράγον ποντικὸν» καὶ αὐτὴν τὴν τάξιν, ἡ ὁποία τὴν ἔστησεν, αὐτὸ εἶναι ζήτημα ἄλλο, τὸ ὁποῖον δὲν ἐνδιαφέρει ἐνταῦθα ἀμέσως. Ἀρκεῖ μόνον νὰ τονισθῇ, ὅτι οἱ ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας ἀναπτυσσόμενοι—καὶ δὴ καθ' ὑπέρβασιν, ἐν πολλοῖς μάλιστα καὶ ἐπὶ θυσίᾳ τῶν ταξικῶν ἀντιθέσεων—ἀγῶνες ὀδηγοῦν ἀπὸ ὑπερτροφικὸν φιλελευθερισμὸν εἰς τοιαύτην παράλυσιν τῆς πολιτειακῆς μηχανῆς, ὥστε προκαλοῦν ἀναγκαίως καισαριστικὰς ἐπεμβάσεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι προωρισμέναι νὰ ἀποβοῦν ὁπωσδήποτε εἰς βάρος τῆς οἰκονομικῶς κρατούσης τάξεως. Διότι ἡ θὰ σημάνουν τὴν

ἄρσιν τῆς κυριαρχίας της καὶ θὰ ἐγκαινιάσουν αὐταί, μεταρρυθμιστικῶς, τὴν νέαν εἰς τὴν κοινωνικὴν ἱστορίαν ἐποχὴν, ἢ θὰ σημάνουν τοιαύτην μονομερῆ, αἰρομένης μάλιστα τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας, φανερὰν ὑπὲρ τῆς οἰκονομικῶς κρατούσης τάξεως εὐνοϊαν, ὥστε θὰ ὀδηγήσουν μοιραίως εἰς βιαίαν τοῦ ὅλου κοινωνικοῦ συστήματος ἀνατροπὴν.

53.— Δι' ὅσων ἀνεπτύχθησαν ἀνωτέρω δὲν ἀναιρεῖται πλήρως ἡ περὶ τῆς πάλης τῶν τάξεων θεωρία τοῦ Marx, τροποποιεῖται ὁμως ὡς πρὸς ὀρισμένα σημεῖα της κατὰ τρόπον ἀλλοιοῦντα οὐσιωδῶς τὴν μορφήν της. Αἱ τάξεις παλαίουν—ὅπως ἐπανελημμένως ἤδη ἐτονίσθη—ὀπωσδήποτε πρὸς ἀλλήλας. Ὅπου ὑπάρχουν οἰκονομικαὶ ἀντιθέσεις, ὑπάρχει καὶ πάλη. Καὶ ὁ στενάζων ἀπλῶς παλαίει. Ἐν ᾧ ὁμως ὑπὸ τὸ σύστημα τῶν καταστάσεων ἐξασφαλίζεται περισσότερο ἢ ἀμιγῆς ἐκδήλωσις τοῦ οἰκονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ τῆς πάλης ἐλατηρίου, ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῶν τάξεων—ὑπ' αὐτὸ δὲ μόνον ἢ ἔστω κυρίως ὑπ' αὐτὸ τὸ καθεστῶς νοεῖται ἡ ὑπαρξίς κομμάτων—ἡ πάλη, ἀμιγῶς ταξικὴ εἰς τὴν πηγὴν της, παραμορφοῦται εἰς τὴν ἐκδήλωσίν της. Παραμορφοῦται δὲ ὀπωσδήποτε, διότι αἱ τάξεις δὲν εἶναι ἀφ' ἑαυτῶν ἱκαναὶ νὰ ἐκδηλώσουν ἐνεργῶς τὸν ἀγωνιστικὸν σκοπὸν των. Ἀναπτυσσόμεναι ὑπὸ καθεστῶς μερικῶς ἢ ὀλικῶς φιλελεύθερον,¹⁾ ἐκεῖ δηλαδή, ὅπου δὲν ὑπάρχουν ἐξωτερικοὶ φραγμοὶ θέτοντες σταθερῶς τὰ ὄρια των καὶ προκαλοῦντες τὴν ἐνότητά των, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκδηλώσουν ἐνεργῶς τὴν ἐνιαίαν δρασίαν των εἰ μὴ κυρίως διὰ τῶν πολιτικῶν κομμάτων. Ἡ ὑπαρξίς ὁμως τοῦ κόμματος, αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, διαστρέφει, ὡς εἶδομεν, ἀναγκαίως τὸν ἀγῶνα των. Αἱ καταστάσεις ἀντιθέτως, ἀγωνιζόμεναι ὡς τοιαῦται, δὲν ὑπόκεινται εἰς τὸν κίνδυνον νὰ ἴδουν τὸν ἀγῶνα των διαστρεφόμενον. Καὶ ἀγωνίζονται αἱ καταστάσεις ὡς τοιαῦται ὄχι μόνον διότι ὑπὸ τὸ σύστημα τῶν καταστάσεων δὲν ὑπάρχει κατὰ κανόνα δυνατότης ἀναπτύξεως πολιτικῶν κομμάτων, ὄχι μόνον διότι ἡ πολιτικῶς ἢ οἰονεὶ πολιτικῶς κεκυρωμένη ὑπαρξίς των δημιουργεῖ αὐτὴ τὴν ἐνότητα, ἣν αἱ τάξεις ἐπιδιώκουν διὰ τοῦ κόμματος, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ φύσις τῶν καταστάσεων—ἡ μέχρι τοῦδε ἱστορικῶς τοῦλάχιστον δεδομένη—ἀντιφάσκει πρὸς τὴν ὑπαρξίν τοῦ κόμματος. Κατάστασις προκαλοῦσα τὴν γένεσιν κόμματος παρεκκλίνει τῆς φύσεώς

1) Βασίζομενος ἐπὶ τοῦ Max Weber, τονίζει καὶ ὁ Hans Freyer, ὅτι ἡ ὑπαρξίς ἀπλῶν τάξεων εἶναι ἐξηρητημένη ἐξ ὀρισμένων ἱστορικῶν προϋποθέσεων, δηλαδή προϋποθέτει συγκεκριμένως καθεστῶς τυπικῆς ἐλευθερίας καὶ τυπικῆς ἰσότητος. Πρβλ. Hans Freyer, ἐνθ' ἄγ., σ. 279.

της, ἐκδηλώνει συμπτώματα ἐκφυλισμοῦ. Αἱ κοινωνικαὶ καταστάσεις δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ νοηθοῦν προκαλοῦσαι τὴν γένεσιν κόμματος, ἐφ' ὅσον τὸ κόμμα—καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ στοιχεῖον τῆς ἐννοίας του—εἶναι ἀνοικτὸν εἰς πάντα, ἐπιστρατεύει τοὺς ὀπαδοὺς του πανταχόθεν. Ἡ κατάστασις συμβολίζει κατὰ τὸ πάγιον, ἐν ᾧ τὸ κόμμα εἶναι ἀφ' ἑαυτοῦ θευστόν. Αἱ καταστάσεις ἀποδίδουν σημασίαν—ἐφ' ὅσον εἶναι ἀνώτεραι καταστάσεις (αὐταὶ δὲ μόνον θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐκπροσωπηθοῦν διὰ κόμματος, διότι αἱ κατώτεραι στεροῦνται ὅπωςδήποτε πολιτικῆς ὑποκειμενικότητος)—εἰς τὸ νὰ περιορίσουν ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον (ἢ ἔστω νὰ συγκρατήσουν ἀπλῶς εἰς ὃ σημεῖον εὐρίσκεται) τὸν ἀριθμὸν τῶν μελῶν των, τὸν ἀριθμὸν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι χαίρουν τῶν αὐτῶν πολιτειακῶς κεκυρωμένων προνομίων.¹⁾ Τὸ κόμμα ἀντιθέτως ζητεῖ νὰ ἀυξήσῃ ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον τοὺς ὀπαδοὺς του, διότι τὴν δύνάμιν του ἀρύεται ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ ἀκριβῶς τούτων.

Ἀντιθέτως λοιπὸν πρὸς τὰς τάξεις, αἱ ὅποια, ἠναγκασμένοι νὰ ἐκδηλώσουν τὴν ἀποτελεσματικὴν των ἀγωνιστικὴν διάθεσιν διὰ τῶν κομμάτων, βλέπουν δι' αὐτῶν μοιραίως διαστρεφομένους ἐν πολλοῖς τοὺς σκοποὺς τοῦ ἀγῶνος των, αἱ καταστάσεις, ἀσυμβίβαστοι κατ' ἀρχὴν πρὸς τὴν ὑπαρξίν κομμάτων, πεπρoικισμένοι δὲ ἀφ' ἑαυτῶν μὲ ἐνότητα, ἦν αἱ τάξεις ἐπιδιώκουν διὰ τοῦ κόμματος, ἐκδηλώνουν τὸν ἀγῶνα των ἀμεσώτερον καὶ ἀμιγέστερον. Τὸ ὅτι ὁ ἀγὼν τῶν τάξεων εἶναι πολλάκις θορυβωδέστερος, τοῦτο ὀφείλεται ἐν πολλοῖς εἰς τὸ ὅτι ὁ θόρυβος ὁ συνδεό-

1) Ἡ ἐννοία καὶ ὑπαρξίς τῆς «καταστάσεως» ὡς «κλειστοῦ» κοινωνικοῦ σχηματισμοῦ ἐμελετήθη ὑπὸ πολλῶν μέχρι τοῦδε. Πάντως δὲν πρέπει, παρεξηγουμένης τῆς ἐν τῷ κειμένῳ γενομένης ὑφ' ἡμῶν παρατηρήσεως, νὰ νομισθῇ, ὅτι αἱ κοινωνικαὶ καταστάσεις εἶναι ἀπολύτως κλειστοὶ καὶ δὴ βιολογικῶς κλειστοὶ ὀργανισμοί. Εἰς τὸν Hans Freyer ὀφείλομεν λεπτοτάτας ὡς πρὸς τὸ σημεῖον αὐτὸ παρατηρήσεις. Πᾶσα «κατάστασις» συντηρεῖται, ἀνανεουμένη, τὰ παραδείγματα δὲ τῆς ῥωμαϊκῆς καὶ τῆς ἀγγλικῆς ἀριστοκρατίας, αἱ ὅποια διετηρήθησαν ἐπὶ αἰῶνας ἀκμαιόταται, ἀποδεικνύουν, ὅτι οὐχὶ ἡ προσκόλλησις εἰς τὴν κλειστὴν βιολογικὴν μονάδα, ἀλλ' ὁ συνδυασμὸς τοῦ κατ' ἀρχὴν βεβαίως κλειστοῦ χαρακτήρος τῆς ἀριστοκρατίας πρὸς τὴν ὑπαρξίν ἐντέχνως καὶ προσεκτικῶς διαμεμορφωμένων θυρίδων ἀποβλεπουσῶν εἰς τὴν ἀνανέωσιν τοῦ ἀριστοκρατικοῦ ὀργανισμοῦ ἐξασφαλίζει τὴν ἀκμαιότητα τῆς ἀριστοκρατίας καὶ μεταβάλλει ταύτην ἀπὸ ἀπλοῦ φυσικοῦ καὶ εἰς φθορὰν ὑποκειμένου γεγονότος εἰς τὸν σκοπὸν ἱστορικῶς διαμεμορφωμένης θελήσεως καὶ ζωῆς. Πρβλ. Hans Freyer, ἐνθ' ἀν., σ. 270 κ. ἐ. Λεπτὰς καὶ ὀξείας παρατηρήσεις ὡς πρὸς τοὺς κινδύνους, τοὺς ὁποίους διατρέχει ἡ κρατοῦσα κατάστασις, ὅταν καταστῇ βιολογικῶς ἀπολύτως κλειστὴ, βλέπε εἰς: Edward A. Ross, Das Buch der Gesellschaft κλπ. ἐνθ' ἀν. σ. 323 κ. ἐ.

μενος πρὸς τὴν ὑπαρξιν καὶ συντηρῶν μάλιστα τὴν ζωὴν τῶν διεξαγόντων ἔστω τὸν ἀγῶνα τῶν τάξεων πολιτικῶν κομμάτων προκαλεῖται καὶ ὑπὸ πολλῶν ἄλλων παραγόντων ἀσχέτων πρὸς πᾶν ταξικὸν ἐλατήριον, παραγόντων, ἐκ τῶν ὁποίων συνηθέστερος καὶ ἀθωότερος ἢ ἀτομικὴ ματαιοδοξία τῶν ἀγορευόντων καὶ χειρονομούντων κοινοβουλευτικῶν ἡγετῶν. Αἱ καταστάσεις δὲν ἔχουν τὴν πιθανότητα τοιαύτης θορυβώδους ἐκδηλώσεως, ἀποφεύγουν ὅμως κατ' ἀρχὴν καὶ τὴν διαστροφὴν, τὴν ὁποίαν ὑφίσταται, μέσῳ τῶν πολιτικῶν κομμάτων, ἢ ὑπαρξεις τῶν ἀφ' ἑαυτῶν μὴ δυναμένων νὰ ἐκδηλωθῶν ἀπλῶν τάξεων. Ὁ μόνος κίνδυνος, εἰς τὸν ὁποῖον ὑπόκεινται αἱ καταστάσεις, εἶναι ὁ ἐξῆς: βαίνουσαι ἐπὶ τὰ ἴχνη τῶν καστῶν, αἱ ὁποῖαι ὑπὸ τὴν πίεσιν θρησκευτικῶν ἰδεολογιῶν, ἀκίνητοποιοῦνται καὶ χάνουν, παρὰ τὴν διέπουσαν αὐτὰς ἰσχυρὰν συνείδησιν ἐνότητος, τὴν ἐνεργητικὴν ὑποκειμενικότητά των, εἶναι δυνατὸν καὶ αἱ καταστάσεις—ὅπως συνέβη τοῦτο, ὑπὸ τὴν πατρικὴν πάντως ἐξουσίαν ἀγαθῶν καὶ δικαίων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ βασιλέων, εἰς τὴν ἀρχαίαν Αἴγυπτον—νὰ παραδοθῶν μοιρολατρικῶς εἰς τὴν ἀνάγκην τῶν πραγμάτων καὶ εἰς τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ. Τὰς τοιαύτας, εἰς κατάπτωσιν ὀφειλομένας περιπτώσεις τοῦ συστήματος τῶν καταστάσεων ἔχουν ὑπ' ὄψιν των ἐκεῖνοι οἱ συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι, βλέποντες νεκρουμένην τὴν κοινωνικὴν ὑποκειμενικότητα τῶν καταστάσεων εἰς ὠρισμένους λαοὺς—περιλαμβάνοντες δὲ κακῶς καὶ τὸν εὐρωπαϊκὸν Μεσαίωνα εἰς τὸ ἱστορικὸν πανόραμά των—, ἀποδίδουν τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος νέκρωσιν, ἢ ὁποία ἄλλως τε μόνον εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὑπῆρξε μεγάλης διαρκείας, εἰς αὐτὴν τὴν ὑπαρξιν κοινωνικῶν καταστάσεων καὶ—ὅπερ παραδοξώτερον—εἰς οὐσιαστικὴν διάθεσιν ὀργανικῆς κοινωνικῆς ἀρμονίας. Ἀρμονία δὲν ὑπάρχει, ὅπου ὑπάρχουν οἰκονομικαὶ ἀντιθέσεις. Καὶ ὅπου ἐξεδηλώθη τοιαύτη ἀρμονία—εἶδομεν δέ, ὅτι κατὰ τὸν Μεσαίωνα τὸ σύστημα τῶν καταστάσεων δὲν ἐσήμεινεν ἀρμονίαν—, ἐξεδηλώθη ὡς προϊὸν ἀπονεκρώσεως τῆς κοινωνικῆς ὑποκειμενικότητος τῶν ἀντιθέτων κοινωνικῶν ὁμάδων, ἀπονεκρώσεως καὶ ἀπολιθώσεως διαπιστουμένης καὶ εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ ὁποίου φορεῖς ὑπῆρξαν τοιαῦται ὁμάδες.

54.— Ἡ διατυπωθεῖσα ἤδη, ὡς γνωρίζομεν ἐκ τῆς γενομένης ἱστορικῆς τῶν θεωριῶν ἀνασκοπήσεως, ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ἀρχή, καθ' ἣν ἢ ὑπαρξίς οἰκονομικῶν ἀντιθέσεων διασπᾷ τὴν ἐνότητα τῆς κοινωνίας καὶ ὀδηγεῖ εἰς ἀγῶνας, ἀναγνωρίζεται ἐν μέρει καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἐρευνητῶν, οἱ ὁποῖοι—ἐν Γαλλίᾳ κυρίως καὶ δὴ ὑπὸ τὴν ἐπί-

δρασιν ἀμέσως μὲν τοῦ Auguste Comte, ἔμμέσως δὲ τοῦ Adam Smith καὶ τῶν πρώτων αἰσιοδόξων σταυροφόρων τοῦ φιλελευθερισμοῦ—ἐπίστευσαν εἰς τὴν ἱστορικὴν ὑπαρξιν κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης καὶ ἁρμονίας.¹⁾ Ὁ Émile Durkheim συγκεκριμένως, ὁ ὁποῖος, διακρίνων τὴν μηχανικὴν ἀπὸ τῆς ὀργανικῆς καὶ εἰς τὸν καταμερισμὸν τῶν ἔργων ἀναγομένης ἀλληλεγγύης,²⁾ διδάσκει, ὅτι ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος συνίσταται εἰς τὴν προϊοῦσαν ἐπικράτησιν τῆς ὀργανικῆς ἀλληλεγγύης,³⁾ παραδέχεται, ὅτι ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων— ἂν καὶ δὲν ὀδηγεῖ κατ' ἀνάγκην εἰς τὴν πάλιν τῶν τάξεων⁴⁾ — δὲν ἀρκεῖ πάντως διὰ τὴν ὀδηγήσιν εἰς τὴν ἀδιατάρακτον ἁρμονίαν καὶ ὀργανικὴν ἀλληλεγγύην.⁵⁾ Ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων,⁶⁾ κατὰ τὸν Durkheim, «δὲν δημιουργεῖ τὴν ἀλληλεγγύην εἰ μὴ μόνον ἔὰν εἶναι αὐθόρμητος καὶ κατ' ὁ μῆτρον εἶναι αὐθόρμητος», εἶναι δὲ αὐθόρμητος ὁ καταμερισμὸς μόνον, ὅταν «αἱ κοινωνικαὶ ἀνισότητες ἐκφράζουσι ἑπακριβῶς τὰς φυσικὰς ἀνισότητας».⁷⁾ Ἐφ' ὅσον ὑπάρχουν ἐκ γενετῆς πλούσιοι καὶ πτωχοί, πλήρης ἁρμονία καὶ ἀλληλεγγύη εἶναι ἀδύνατος.⁸⁾ Ἡ θεωρία αὕτη μᾶς ὑπενθυμίζει τὴν λύσιν, τὴν ὁποίαν ἔδωκεν ὁ Πλάτων εἰς τὴν «Πολιτείαν» του. Ὁρμηθεὶς καὶ ὁ Πλάτων ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς «οἰκιοπραγίας»,⁹⁾ ἀντιστρέφας δὲ κατὰ κοσμο-

1) Εἰς τῶν ἐρευνητῶν τούτων, ὁ Alfred Fouillée, καταβάλλει ἀπεγνωσμένας προσπάθειάς, ὅπως συμβιβάσῃ τοὺς ἀνταγωνισμοὺς τῶν τάξεων πρὸς τὴν ὑπάρχουσαν διήθεν ἐνότητα καὶ ἀλληλεγγύην, καὶ λέγει: «Nous sommes tous solidaires a vant d'être rivaux et plus que nous ne sommes rivaux». Πρὸβλ. Alfred Fouillée, *Le Socialisme et la Sociologie réformiste*, Paris 1909, σ. 77 κ. ἐ.

2) Émile Durkheim, *De la division du travail social*, Paris 1922. Πρὸβλ. κυρίως σ. 100 κ. ἐ.

3) Πρὸβλ. Émile Durkheim, ἐνθ' ἄν., σ. 119—236.

4) Πρὸβλ. Émile Durkheim, ἐνθ' ἄν., σ. 369.

5) Πρὸβλ. Émile Durkheim, ἐνθ' ἄν., σ. 368.

6) Τὸν καταμερισμὸν τῶν ἔργων βλέπει ὁ Durkheim πληροῦντα τὸν εὐεργετικὸν σκοπὸν του εἰς τὴν ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλειτέραν εἰδίκευσιν τῶν ἀσχολιῶν τοῦ ἀνθρώπου, παραγνωριζομένης τῆς ἐννοίας τῆς προσωπικότητος. Πρὸβλ. π. χ. Émile Durkheim, ἐνθ' ἄν., σ. 101.

7) Émile Durkheim, ἐνθ' ἄν. σ. 370.

8) Émile Durkheim, ἐνθ' ἄν., σ. 369 κ. ἐ.

9) Πλεῖστα εἶναι εἰς τὴν «Πολιτείαν» τὰ σημεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ Πλάτων ὑπαινίσσεται ἢ καὶ ῥητῶς τονίζει τὴν ἀνάγκην τῆς «οἰκιοπραγίας», κατακρίνει δὲ τὸ «πολυπραγμονεῖν». Πρὸβλ. π. χ. Πλάτωνος, *Πολιτεία*, 369 E — 370 B, 374 B, κυρίως δὲ 433 A («ἐθέμεθα δὲ δήπου καὶ πολλὰκις ἐλέ-

ιστορικῶς πρωτότυπον σύστημα τὴν σχέσιν μεταξύ ἰδιωτικοῦ πλούτου καὶ κοινωνικῆς διακρίσεως, ἐδίδαξεν, ὅτι ἡ ἐνότης καὶ ἁρμονία θὰ ὑπάρξῃ μόνον εἰς ἐκείνην τὴν «πόλιν», εἰς τὴν ὁποίαν, αἰρομένου παντὸς κληρονομικοῦ φραγμοῦ, ἡ ὑπαγωγή τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ τὰς διαφόρους κοινωνικὰς καταστάσεις θὰ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς πραγματικῆς τούτων ἀξίας. Μεταχειριζόμενος δὲ τὴν ὠραίαν παραβολὴν τῆς ἀξιολογικῆς σειρᾶς τῶν μετάλλων, παραβολήν, δι' ἧς, στατικοποιῶν τὸν περὶ γενῶν μῦθον τοῦ Ἡσιόδου, ἐμφανίζει τοὺς ἀνθρώπους φύσει διακρινομένου ἀπ' ἀλλήλων κατὰ τὸ γεγονὸς τῆς εἰς τὴν ψυχὴν των συμμίξεως χρυσοῦ, ἀργύρου, σιδήρου ἢ χαλκοῦ, κηρύσσει ὁ Πλάτων : «τοῖς οὖν ἄρχουσι καὶ πρῶτον καὶ μάλιστα παραγγέλλει ὁ θεός, ὅπως μηδενὸς οὕτω φύλακες ἀγαθοὶ ἔσονται μηδ' οὕτω σφόδρα φυλάξουσιν μηδὲν ὡς τοὺς ἐκγόνους, ὅτι αὐτοῖς τούτων ἐν ταῖς ψυχαῖς παραμεικται, καὶ εἴαν τε σφέτερος ἐκγονος ὑπόχαλκος ἢ ὑποσίδηρος γένηται, μηδενὶ τρόπῳ καταλείψουσιν, ἀλλὰ τὴν τῇ φύσει προσήκουσαν τιμὴν ἀποδόντες ὥσουςιν εἰς δημιουργοὺς ἢ εἰς γεωργοὺς, καὶ ἂν αὐτὸς ἐκ τούτων τις ὑπόχρυσος ἢ ὑπάργυρος φυτῆ, τιμήσαντες ἀνάξουσιν τοὺς μὲν εἰς φυλακὴν, τοὺς δὲ εἰς ἐπικουρίαν, ὡς χρησιμοῦ ὄντος τότε τὴν πόλιν διαφθαρεῖναι, ὅταν αὐτὴν ὁ σίδηρος ἢ ὁ χαλκὸς φυλάξῃ».¹⁾

Κατὰ τὸν Πλάτωνα λοιπὸν ἡ ἐνότης τῆς πολιτείας εἶναι δυνατὴ μόνον, αἰρομένων τῶν κληρονομικῶν κυρίως φραγμῶν τῆς θέσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Πρέπει δέ, κατὰ τὸν μέγιστον τῶν φιλοσόφων, ἡ ἄρσις αὐτὴ νὰ συμβαδίσῃ πρὸς διαίρεσιν τῆς κοινωνίας ἐμφανίζουσας τὴν (οὐχὶ κληρονομικῶν, ἀλλὰ φυσικῶν δικαίῳ) κρατοῦσαν κοινωνικὴν κατάστασιν ἢ μᾶλλον τοὺς ἀνήκοντας εἰς αὐτὴν ἐστερημένους τοῦ δικαιώματος τῆς ἰδιοκτησίας, ἐπιφυλασσομένου τούτου μόνον εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι, ἀνήκοντες εἰς τὰς κατωτέρας καταστάσεις, στε-

γομεν. εἰ μέμνησαι, ὅτι ἕνα ἕκαστον ἐν δέοι ἐπιτηδεύειν τῶν περὶ τὴν πόλιν, εἰς δ' αὐτοῦ ἡ φύσις ἐπιτηδειοτάτη πεφυκυῖα εἶη. Ἐλέγομεν γάρ. Καὶ μὴν ὅτι γε τὸ τὰ αὐτοῦ πράττειν καὶ μὴ πολυπραγμονεῖν δικαιοσύνη ἐστίν...») καὶ 434 A — D («...Ἡ τριῶν ἄρα ὄντων γενῶν πολυπραγμοσύνη καὶ μεταβολὴ εἰς ἀλληλα μεγίστη τε βλάβη τῇ πόλει καὶ ὀρθότατ' ἂν προσαγορευοίτο μάλιστα κακουργία. Κομιδῆ μὲν οὖν. Κακουργίαν δὲ τὴν μεγίστην τῆς ἑαυτοῦ πόλεως οὐκ ἀδικίαν φήσεις εἶναι; Πῶς δ' οὐ; Τοῦτο μὲν ἄρα ἀδικία. Πάλιν δὲ ὧδε λέγωμεν χρηματιστικοῦ, ἐπικουρικοῦ, φυλακικοῦ γένους οἰκειοπραγία, ἐκάστου τούτων τὸ αὐτοῦ πράττοντος ἐν πόλει, τοῦναντίον ἐκείνῳ δικαιοσύνη τ' ἂν εἶη καὶ τὴν πόλιν δικαίαν παρέχοι.»).

1) Πλάτωνος, Πολιτεία, 415 B — D.

ροῦνται ἀντιθέτως πολιτικῶν δικαιωμάτων. ¹⁾ Κατὰ τὸν *Durkheim* ἀρκεῖ, ὡς εἶδομεν, διὰ τὴν ὑπαρξιν κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης καὶ δὴ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ὀνομαζομένης ὀργανικῆς καὶ εἰς τὸν καταμερισμὸν τῶν ἔργων ὀφειλομένης ἀλληλεγγύης ὁ ἀκριβῆς συνδυασμὸς τῶν οἰκονομικῶν μετὰ τῶν φυσικῶν ἀνισοτήτων. Κατὰ τοὺς *Marx* καὶ *Engels* τέλος οὔτε ὁ συνδυασμὸς οὔτος ἀρκεῖ, οὔτε κἀν ἡ κατάργησις τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, ἀλλ' ἀπαιτεῖται, ὅπως ἀρθῇ αὐτὴ αὕτη ἡ προσκόλλησις τοῦ ἀνθρώπου εἰς ὠρισμένην καὶ εἰδικὴν ἀσχολίαν. Ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων ἀναγνωρίζεται καὶ ὑπὸ τῶν *Marx* καὶ *Engels*, ἀναγνωρίζεται ὅμως ὡς ἀπλοῦς τῶν ἔργων ἀκριβῶς, οὐχὶ δὲ καὶ τῶν ἀνθρώπων καταμερισμὸς. Ἐξικονίζοντες οἱ *Marx* καὶ *Engels* δι' ὀλίγων, ἀσαφῶν μὲν, ἀλλ' ἀρκούντως χαρακτηριστικῶν φράσεων τὴν κομμουνιστικὴν τοῦ μέλλοντος κοινωνίαν, βλέπουν τὸν ἄνθρωπον δικαιούμενον ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ νὰ ἀφιερωθῇ εἰς τὰς διαφοροτάτας τῶν ἀσχολιῶν καὶ μὴ προσκεκολλημένον εἰς ὠρισμένον «κύκλον δράσεως». Καὶ τονίζουν οὗτοι, ὅτι ἡ «παγίωσις τῆς κοινωνικῆς δράσεως, ἡ ἀποκρυστάλλωσις τοῦ ἰδίου τῶν ἀσχολιῶν μας προϊόντος εἰς πραγματικὴν ἐφ' ἡμᾶς ἐξουσίαν, εἰς ἐξουσίαν διαφεύγουσαν τὸν ἔλεγχόν μας, διασπῶσαν τὰς προσδοκίας μας καὶ καταστρέφουσαν τοὺς ὑπολογισμούς μας, ἀποτελεῖ ἐν τῶν κυρίων χαρακτηριστικῶν τῆς μέχρι τοῦδε σημειωθείσας ἱστορικῆς ἐξελίξεως».²⁾

Ἐκ τῶν διαπιστώσεων, εἰς τὰς ὁποίας προβαίνουν ὁ *Πλάτων*, ὁ *Durkheim* καὶ ὁ *Marx*, ὀρμηθέντες ἀπὸ θεμελιωδῶς διαφόρων πρὸς ἀλλήλας ἀρχῶν, δὲν ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ἐνταῦθα εἰ μὴ μόνον τοῦτο: ὅτι ἡ ἐνότης καὶ ἀρμονία τῆς κοινωνίας ὡς συνόλου, ὑπὸ τὰς ἰσχυρῶσας κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ μέχρι σήμερον κοινωνικὰς ἀντιθέσεις, εἶναι ἀνύπαρκτος, ὅτι κατ' ἀκολουθίαν ὁ ἀγὼν καὶ ἡ δυσαρμονία ὑπῆρξε μέχρι τοῦδε ἡ μοῖρα, ἡ σκληρὰ τῆς ἀνθρωπότητος μοῖρα. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ φθάσωμεν μέχρι τοῦ σημείου, εἰς τὸ ὁποῖον ἔφθασαν οἱ ἀπὸ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ὀρμηθέντες κοινωνιολόγοι, οἱ ὁποῖοι διδάσκουν—καὶ ἔχομεν ὑπ' ὄψιν μας τὸν Ἀμερικανὸν *Ellwood* ³⁾—,

1) *Πλάτωνος*, Πολιτεία, 416 D — 417 B.

2) *Marx und Engels*, *Deutsche Ideologie*, ἐν «*Marx-Engels Archiv*», I. Band, Frankfurt A. M., σ. 251 κ. ἐ.

3) Ἡ διδασκαλία τούτου ἀποτελεῖ, ὡς τονίζει ὁ *René Worms*, περιληπτικὴν συστηματοποίησιν τῆς διδασκαλίας ὅλων σχεδὸν τῶν συμπατριωτῶν του κοινωνιολόγων καὶ ψυχολόγων. Πρβλ. τὸν πρόλογον τοῦ *Worms*

ὅτι ἡ πρὸς ἄλλους ἀντίθεσις καὶ σύγκρουσις, ἡ πρὸς ἄλλους πάλη ἀποτελεῖ τὸ μόνον κίνητρον, τὸ ὁποῖον γεννᾷ εἰς τὰ μέλη ὁμάδος τινος συνείδησιν ἐνότητος.¹⁾ Ἀναγνωρίζομεν, ὅτι εἰς αὐτὴν τὴν πολιτικὴν τῶν λαῶν ζωὴν ἐξεδηλώθη ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἡ ἀλληλεγγύη καὶ ὡς προῖόν θετικῆς ἰδεολογίας καὶ θετικοῦ τῶν ἀνθρώπων προσανατολισμοῦ εἰς ἀξίας ἐκτοπισάσας (πρὸς στιγμὴν βεβαίως) οὐχὶ μόνον τὰς πρὸς ἀλλήλους, ἀλλὰ καὶ τὰς πρὸς ἄλλους, ἔξω τοῦ ἱστορικοῦ τῶν κύκλου εὐρισκομένους, ἀντιθέσεις τῶν (δηλαδή τὴν περὶ τῶν ἀντιθέσεων τούτων συνείδησιν). Ἀναγνωρίζομεν ἐπίσης, ὅτι ἡ τοιαύτη, ὡς προῖόν θετικῆς ἰδεολογίας σημειωθεῖσα εἰς τὴν πολιτικὴν τῶν λαῶν ζωὴν ἀλληλεγγύη δὲν ἐξεδηλώθη χωρὶς νὰ ἀφίση ἴχνη καὶ ὅτι τὰ ἴχνη ταῦτα, χωρὶς νὰ εἶναι τόσον ἐμφανῆ, ὅσον τὰ αἵματηρὰ ἴχνη τῆς πάλης καὶ τῶν ἀγῶνων, ἀνήκουν ὁπωσδήποτε καὶ αὐτὰ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐκεῖνο ὅμως, τὸ ὁποῖον—ἐξαιρέσει διαλειμμάτων ὠραίων ἔστω, ἀλλὰ στιγμιαίων—συνιστᾷ μέχρι τοῦδε κυρίως τὴν οἰκονομικὴν καὶ πολιτικὴν τῶν λαῶν ζωὴν, εἶναι ὁ ἀγὼν καὶ ἡ πάλη, συγκεκριμένως δὲ ἡ πάλη μεταξὺ τῶν διαφόρων κοινωνικῶν στρωμάτων. Ὅσα ἀνεπτύξαμεν ἀνωτέρω περὶ τῆς διαστρευλώσεως, τὴν ὁποίαν ὑφίσταται ἡ πάλη αὕτη ὑπὸ τὸ καθεστῶς τοῦ φιλελευθερισμοῦ καὶ τῶν ἀπλῶν τάξεων, δὲν ἀντιφάσκει πρὸς τὸ συμπέρασμα τοῦτο. Ὁ ἀγὼν ὑπάρχει, ἀδιάφορον εἴαν διεξάγεται διαστρευλούμενος καὶ νοθευόμενος. Ἐπιμειναντες ἰδιαιτέρως εἰς τὴν διαπίστωσιν τοῦ τρόπου, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐκδηλοῦνται ὑπὸ τὸ σύστημα τῶν ἀπλῶν τάξεων οἱ κοινωνικοὶ ἀγῶνες, ἀπεβλέψαμεν μόνον καὶ μόνον εἰς τὸ νὰ ἐκκαθαρίσωμεν τὴν ἐπιστήμην ἀπὸ τὰ ἀπλοποιητικὰ σχήματα τοῦ Μαρξισμοῦ. Ἡ πάλη τῶν τάξεων—καὶ ἐπανερχόμεθα οὕτω εἰς διατυπώσεις, εἰς τὰς ὁποίας προσέβημεν ἤδη—, ἀποτελοῦσα φαινόμενον συνδεόμενον πρὸς τὴν οἰκονομικὴν τῶν λαῶν ὁργάνωσιν, ἐκδηλοῦται καὶ ἐξελίσσεται ἐν τῇ σφαιρῇ ἐκείνῃ τοῦ

εἰς τὴν ἀμέσως κατωτέρω μνημονευομένην γαλλικὴν ἐκδοσιν τοῦ βιβλίου τοῦ Ellwood.

1) Πρβλ. Charles A. Ellwood, Principes de Psycho-Sociologie, μετάφρ. ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ ὑπὸ Pierre Combret de Lanux, Paris 1914, σ. 118.—Ἡ ὑπὸ τοῦ Ellwood ὑποστηριζομένη γνώμη, ἐπὶ βιοψυχολογικῶν ἀρχῶν βασιζομένη, εἶχε ὑποστηρικτῆ ἤδη, χωρὶς νὰ συνδυάζεται πρὸς τοιαύτας ἀρχάς, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Adam Ferguson, ἀνεπτύχθη δὲ ἐκτενῶς ὑπὸ τοῦ G. L. Duprat (ἐνθ' ἀν., σ. 23 κ.έ.—) Πρβλ. καὶ Gaston Richard, La sociologie générale et les lois sociologiques, Paris 1912, σ. 94.

πολιτισμοῦ, ἡ ὁποία διέπεται κατὰ τελευταῖον λόγον ὑπὸ τῆς προόδου τῆς τεχνικῆς. Ἀνατρεπομένων διὰ τῆς ἐξελίξεως τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων τῶν ὄρων, ὑπὸ τοὺς ὁποίους ἀσκεῖ τὴν οἰκονομικὴν κυριαρχίαν τῆς ὠρισμένη τάξις, δίδεται εἰς τὴν καταπιεζομένην τάξιν ἡ εὐκαιρία, ὅπως ἐπαναστατήσῃ, προσαρμόζουσα τὴν ὀργάνωσιν τῆς κοινωνίας εἰς τοὺς νέους ὄρους, τοὺς ὁποίους ἐπιβάλλει ἡ ἐξέλιξις τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων. Λιδάσκων ὁ Μαρξισμὸς τοῦτο, εὐρίσκειται ἐν δικαίῳ. Τὸ σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ ἀπλοποιητικὴ σχηματικὴ τάξις τοῦ Μαρξισμοῦ ἀντιφάσκει πρὸς ὅσα ἡ πραγματικότητα, μετὰ προσεκτικὴν παρατήρησιν, ἀποκαλύπτει, εἶναι ἄλλο. Ἡ ὑπὸ τὸ σύστημα εἰδικῶς τῶν ἀπλῶν τάξεων ἀναπτυσσομένη πάλη, ὀφειλομένη κατὰ τελευταῖον λόγον εἰς τὴν πρόοδον τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, ἔχει ἀνάγκην, διὰ νὰ διεξαχθῇ, φορέων, πρὸς τὴν ὑπαρξίν τῶν ὁποίων αἱ τάξεις ὡς τοιαῦται δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ταῦτισθοῦν. Ὡς τοιοῦτοι φορεῖς χρησιμεύουν τὰ πολιτικὰ κόμματα. Αὐτὰ ὅμως, ὅπως ἀπεδείχθη ἐκ τῆς γενομένης ἐρεῦνης, σχηματίζονται ἐν πολλοῖς καθ' ὑπέρβασιν τῶν ταξικῶν ἀντιθέσεων, προσδιορίζονται ἐν πολλοῖς καὶ ὑπὸ παραγόντων ἀσχέτων πρὸς τὴν οἰκονομικὴν πραγματικότητα, κατ' ἀκολουθίαν δὲ καὶ πρὸς τὴν πρόοδον τῆς τεχνικῆς. Καὶ ἐδῶ ἀκριβῶς ὑπάρχει τὸ πρόβλημα, τὸ ὁποῖον ὁ Μαρξισμὸς, βλέπων τὴν ζωὴν δλόκληρον ὑπὸ τὸ ἀπλοῦν σχῆμα τῆς τεχνολογικῆς καὶ οἰκονομικῆς νομοτελείας, δὲν ἔθεσε κἀν. Ἡ πρὸς τὸν Μαρξισμὸν διαφωνία ἐκείνου, ὁ ὁποῖος διακρίνει—ὅπως διεκρίναμεν, ἀκολουθήσαντες τὴν διδασκαλίαν τοῦ Alfred Weber, ἡμεῖς—τὸν ἐξωτερικὸν (τεχνικόν, ὑλικόν καὶ οἰκονομικόν) πολιτισμὸν ἀπὸ τοῦ ἐσωτερικοῦ (πνευματικοψυχικοῦ) πολιτισμοῦ, θὰ ἦτο, ὡς πρὸς τὸ πρόβλημα συγκεκριμένως τῆς οἰκονομικῆς ἐξελίξεως καὶ τῶν κοινωνικῶν ἀγώνων, τυπικὴ καὶ ἀσήμαντος, εἰάν τὰς δύο αὐτὰς σφαίρας τοῦ πολιτισμοῦ ἐθεωροῦμεν καὶ εἰς τὴν πραγματικότητα ὡς διακρινομένας πλήρως ἀπ' ἀλλήλων, εἰάν δηλαδὴ προεβαίνομεν οὐχὶ μόνον εἰς θεωρητικὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς πραγματικὴν διχοτόμησιν τοῦ κόσμου καὶ ἐδιδάσκομεν (παραδοξολογοῦντες ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει), ὅτι ὑπάρχουν δύο ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων κόσμοι, ἐξ ὧν ὁ εἷς κυβερνᾶται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ ἄλλος ὑπὸ τοῦ Διαβόλου. Οὔτε ἐδιδάξαμεν ὅμως, οὔτε εἶναι δυνατόν, ὀρθοφρονοῦντες, νὰ διδάξωμεν τοιοῦτον τι. Ὁ κόσμος εἶναι εἷς καὶ ἀκέραιος. Αἱ διάφοροι φάσεις τῆς ὑπάρξεώς του—καὶ ὡς τὰς ἡμελιώδεις φάσεις του πρέπει νὰ θεωρήσωμεν τὰς ἀνωτέρω μνημονευθείσας σφαίρας πολιτισμοῦ—διασταυροῦνται καὶ συμπλέκονται μετ' ἀλλήλων, δὲν ζοῦν ζωὴν μονώσεως

καὶ αὐταρκείας. Ὅπως ὁ ψυχοπνευματικὸς πολιτισμὸς, ἐκδηλούμενος, ἔρχεται πάντοτε καὶ δὴ ἀναγκαίως εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἀπόλυτον ἀτομικότητα ἐκάστης τῶν δημιουργικῶν πνοῶν του καὶ προσλαμβάνει μορφὰς τυπικάς, οὕτω καὶ ἡ τυπικότης, νομοτελής κατ' ἀρχὴν ἱστορικότης τοῦ τεχνικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ πολιτισμοῦ δὲν φθάνει εἰς τὴν πραγματικὴν ἐπιφάνειαν τῆς ζωῆς ἀμιγῆς, ἀλλὰ χάνει καὶ αὕτη κατ' ἀνάγκην ἀπὸ τὸ βᾶρος τῆς, δέχεται καὶ αὕτη ἐν μέρει τὴν ἐπίδρασιν παραγόντων ὀφειλομένων εἰς τὸν ψυχοπνευματικὸν πολιτισμὸν, ὀφειλομένων δηλαδὴ εἰς τὴν «ἀντι-ἱστορικὴν» ταύτην κατὰ βάθος πηγὴν τῆς ἱστορίας. Ἡ πάλιν τῶν τάξεων συγκεκριμένως, προκαλουμένη ὑπὸ τῆς ἐξελίξεως τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων (τῆς προσδιορίζουσας κατὰ τελευταῖον λόγον τὴν πρόοδον τοῦ ἑξωτερικοῦ πολιτισμοῦ), φθάνει καὶ ἐκδηλοῦται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ζωῆς ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ πολιτικοῦ μεταξὺ τῶν κομμάτων ἀγῶνος. Ὁ πολιτικὸς ὅμως αὐτὸς ἀγὼν δὲν ἐκφράζει ἀκριβῶς καὶ ἀμιγῶς τὴν ταξικὴν κοινωνικὴν πραγματικότητα, ἀλλ' ὑφίσταται τὴν ἐπίδρασιν ὄχι μόνον πλανῶν καὶ ψευδῶν, ὄχι μόνον ἄλλων βιολογικῶς π. χ. προσδιορισμένων παραγόντων (ὅπως εἶναι αἱ ἀντιθέσεις τῶν γενεῶν), ὄχι μόνον τυχαίων ἀπὸ ἱστορικῆς ἐπόψεως καὶ ψυχολογικῶς μόνον ἐρμηνευομένων ἀσυναρτησιῶν τῆς ζωῆς (ὅπως εἶναι αἱ προσωπικαὶ ματαιοδοξίαι, οἱ ἐγωῖσμοὶ καὶ τὰ «μετέωρα» πάθη), ἀλλὰ καὶ παραγόντων—αὐτὸ δὲ κυρίως ἔχει θεμελιώδη σημασίαν—κινουμένων ἐν τῇ σφαιρᾷ τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ ψυχοπνευματικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ ἐπίδρασις ὅλων αὐτῶν τῶν ἀσχέτων πρὸς τὴν οἰκονομικὴν πραγματικότητα παραγόντων εἶναι ἐμφανῆς εἰς τὴν πάλιν τῶν ἀπλῶν τάξεων, πάλιν, ἡ ὁποία ὅπως δὴποτε δὲν εἶναι δυνατόν νὰ διεξαχθῇ ὑπὸ τῶν τάξεων ὡς τοιούτων, διεξάγεται δὲ ὑπὸ τῶν πολιτικῶν κομμάτων, δηλαδὴ ὑπὸ ὀργανισμῶν σχηματιζομένων ἔξω τοῦ κοινωνιολογικῶς ὀρισμένου πλαισίου τῶν τάξεων. Εἰς τὸν ἀγῶνα, τὸν ὁποῖον διεξάγουν ἐναντίον ἀλλήλων αἱ πολιτικῶς κεκυρωμένοι καταστάσεις, ἡ ἐπίδρασις ὅλων τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων παραγόντων—ἀσκοῦν δὲ οὗτοι ἀσφαλῶς καὶ ἐπὶ τὰς καταστάσεις τὴν ἐπίδρασίν των—δὲν εἶναι ἐμφανῆς, εἶναι δὲ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα καὶ μικρότερα. Διότι αἱ καταστάσεις, ἐκδηλούμεναι ἀμεσώτερον, ἀποτελοῦσαι ἀφ' ἑαυτῶν ἐνιαῖα σώματα καὶ πολιτικοὺς ὀργανισμούς, ὑπόκεινται κατὰ τὴν σιωπηρότερον ἔστω συντελουμένην διεξαγωγὴν τοῦ κοινωνικοῦ των ἀγῶνος ὀλιγώτερον εἰς τὸν κίνδυνον τῆς διαστροφῆς τοῦ ὑπαγορευομένου κατὰ τελευταῖον λόγον ὑπὸ τῆς ἐξελίξεως τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων ἀγωνιστικοῦ προσορισμοῦ των. Δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν

λόγον διεκρίναμεν καὶ ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τῆς διεξαγομένης μεταξύ των πάλης τὰς καταστάσεις ἀπὸ τὰς ἀπλὰς τάξεις. Ἦδη εἶναι ἀνάγκη νὰ το- νισθῇ, ὅτι ἡ ἀπόλυτος διάκρισις, εἰς ἣν προέβημεν, ἀνταπεκρίνετο κυ- ρίως εἰς ἀνάγκην μεθοδικήν. Αἱ καταστάσεις διακρίνονται βεβαίως ἀπὸ τὰς τάξεις καὶ ὡς πρὸς τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐκδηλώνουν τὸν ἀγῶνα των, ἡ διάκρισις αὕτη ἔχει ὅπωςδῆποτε οὐσιώδη κοινωνιολογικὴν σημα- σίαν, τὸ ὅτι ὅμως αἱ ἀπλᾶι τάξεις εἶναι ἠναγκασμένοι νὰ διεξάγουν τὸν ἀγῶνα των οὐχὶ ἀμέσως, ὡς αἱ καταστάσεις, ἀλλ' ἐμμέσως, συγκε- κριμένως δὲ διὰ τῶν πολιτικῶν κομμάτων, τοῦτο δὲν σημαίνει, ὅτι μόνον ὁ ἀγὼν τῶν ἀπλῶν τάξεων ὑφίσταται τὴν ἐπίδρασιν παραγόν- των ἀσχέτων πρὸς τὴν προσδιορίζουσαν αὐτὸν κατ' ἀρχὴν οἰκονομικὴν πραγματικότητα. Καὶ ὁ ἀγὼν τῶν καταστάσεων ὑφίσταται τὴν ἐπίδρα- σιν ταύτην, ἀλλὰ τὴν ὑφίσταται ἀπλῶς κατὰ τρόπον ὀλιγώτερον ἐμ- φανῆ καὶ εἰς βαθμὸν κατ' ἀρχὴν κατώτερον.

55.— Καὶ τίθεται ἤδη τὸ ἐρώτημα ἐκεῖνο, μὲ τὸ ὅποιον φθάνομεν εἰς τὸ τέλος τῆς περὶ τὴν πάλην τῶν τάξεων ἐρεῦνης μας: Ἡ ἐπίδρα- σις ὅλων αὐτῶν τῶν παραγόντων, οἱ ὅποιοι, ἀσχετοὶ πρὸς τὴν ἐκπο- ρευομένην ἐκ τῆς προόδου τῆς τεχνικῆς ἀνάγκην, νοθεύουν εἰς τὴν ἐκ- δῆλωσίν των τοὺς κοινωνικοὺς ἀγῶνας, ματαιώνει ἄρα γε πλήρως τὴν ὑπὸ τῆς ἐξελίξεως τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων ἐπιβαλλομένην κατεύ- θυνσιν τῆς ἱστορίας; Ἐὰν ἀπαντήσωμεν εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο κατα- φρατικῶς, ἡ τοιαύτη ἀπάντησις θὰ σημαίη, ὅτι ἡ ἐξέλιξις τῶν παρα- γωγικῶν δυνάμεων οὐδεμίαν ἀσκεῖ οὐσιαστικὴν ἐπίδρασιν, χρησιμεύει δὲ ἀπλῶς ὡς ἀφορμὴ ἀντιδράσεως καὶ οὐχὶ ὡς κίνητρον θετικὸν τῆς οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς τῶν λαῶν ἱστορίας. Ἐκ τῆς γενομένης ὅμως ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ ἐρεῦνης οὐδόλως ἐξάγεται, ὅτι καταφρατικὴν πρέπει νὰ δώσωμεν ἀπάντησιν εἰς τὸ ἀνωτέρω τεθὲν ἐρώτημα. Ἡ ὑπὸ τῆς ἐξελίξεως τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων ἐπιβαλλομένη εἰς τὴν ἱστο- ρίαν κατεύθυνσις, ὅσαςδῆποτε καὶ ἂν ὑφίσταται τροποποιήσεις, ὑπερ- νικᾶ ἐν τέλει πάντοτε, διότι ἀποτελεῖ ἀνάγκην, τὴν ὁποίαν αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι, μὲ τὴν ἐφευρετικότητά των καὶ τὴν ἀκατάσχετον προοδευτι- κότητα, δι' ἧς ἐκλογικεύουν τὴν πρὸς τὴν φύσιν σχέσιν των, ἀντιπαρα- τάσσουν καταδυναστευτικῶς εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἐλευθερίαν. Ὑπο- τάσσων ὁ ἄνθρωπος τὴν φύσιν, ὑποτάσσει—καὶ ἐδῶ ἐκ- δηλοῦται ἡ παραδοξωτέρα τῶν ἀντιφάσεων—καὶ τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτόν του, ὁ ὅποιος ἀποτελεῖ τμῆμα τῆς φύσεως, τὸν ἑαυτόν του μὲ τὴν φύσει δεδομένην εἰς αὐτὸν ἐλευθερίαν. Ἡ πρόοδος λοιπὸν τῆς τεχνικῆς—δι' αὐτῆς δὲ ἐκδη-